

❁ مسئله‌ی ۱۳۱: کارکنان لازم است در بهره‌مندی‌ها و تمتعات دنیوی و معیشتی و سهمیه‌ای به اندازه‌ی کفاف-ولو کم-راضی و قانع باشند تا بتوانند با مدیریت جهادی درجه‌ی شایستگی خود را برای توسعه‌ی خدمت و تولید ثروت برای گروه و سازمان بالا ببرند

«الرضا بالدون» اصل اول از اصول سبعة‌ی معامله‌الدنيا از معاملات و تعاملات اربعه‌ی کارکنان است. گفتیم مراد از دنیا در ما نحن فيه انواع منابع مادی و غیرانسانی است که وسیله‌ی مدیریت و تدبیر سازمان‌هاست. با تفصیل بیشتر می‌توان بودجه، سرمایه‌ها، امکانات، ساختمان، ترابری، مناصب، مزایا، مواد اولیه‌ی تولید، ماشین‌آلات، وسائل ارتباطی و اطلاع‌رسانی، شبکه‌های خدماتی متصل، رسانه‌ها و... و هرچه منابع غیرانسانی و مانند این‌هاست را تحت عنوان دنیا در ادبیات صادره در مصباح‌الشریعه می‌گنجد، یعنی اطلاق دنیا این شمول را اجازه می‌دهد. سؤال کلی در این فصل این است که کارکنان چه تعاملی با این دنیای سازمانی به عنوان یک اصطلاح در عرف خاص مدیریت باید داشته باشند؟ نیاز به فتاوی‌ی متعدد است تحت عنوان ارتباطات دنیوی کارکنان سازمان. اولین اصل از این تعامل «الرضا بالدون» است که از این نوبت چند فتوا حول آن افتاء خواهد شد.

فقه اللغة^۲

رضا به معنای عدم سخط و کراهت و به معنای سرور قلب است. به‌ویژه نسبت به تقادیر و تدابیر ربوبی نباید ناراضی بود.^۳ رضایت یکی از ارکان معنویت است؛ رضایت به ربوبیت خدا، به دین اسلام، به قبله بودن کعبه، به کتاب قرآن، به فریضه بودن عباداتی مانند نماز، به امامان دوازده‌گانه علیهم‌السلام و به حساب، مرگ، سرنوشت و... .

^۱ وُ أُصُولُ مُعَامَلَةِ النَّفْسِ سَبْعَةٌ الْخَوْفُ وَ الْجُهْدُ وَ حَمْلُ الْأَذَى وَ الرِّيَاضَةُ وَ طَلَبُ الصَّدَقِ وَ الْإِحْلَاصُ وَ إِخْرَاجُهَا مِنْ مَخْبُوتِهَا وَ رِبْطُهَا فِي الْفَقْرِ وَ أُصُولُ مُعَامَلَةِ الْخَلْقِ سَبْعَةٌ الْحِلْمُ وَ الْعَفْوُ وَ التَّوَاضُعُ وَ السَّخَاءُ وَ الشَّفَقَةُ وَ النُّصْحُ وَ الْعَدْلُ وَ الْإِنْصَافُ وَ أُصُولُ مُعَامَلَةِ الدُّنْيَا سَبْعَةٌ الرِّضَا بِالْدُونِ وَ الْإِيتَارُ بِالْمَوْجُودِ وَ تَرْكُ طَلَبِ الْمَقْضُودِ وَ بُعْضُ الْكُتْرَةِ وَ اخْتِيَارُ الرُّهْدِ وَ مَعْرِفَةُ آفَاتِهَا وَ رَفْضُ شَهَوَاتِهَا مَعَ رَفْضِ الرِّئَاسَةِ فَإِذَا حَصَلَتْ هَذِهِ الْحِصَالُ فِي نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَهُوَ مِنْ حَاصِلَةِ اللَّهِ وَ عِبَادَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَ أَوْلِيَائِهِ حَقًّا. (امام جعفر بن محمد، مصباح‌الشریعه، ۶)

قال الأزهري: سُمِّيَتْ لِأَنَّ أَرْبَابَهَا قَدْ ضَمِنُوا عَمَارَتَهَا وَ حَفْظَهَا، فَهِيَ ذَاتُ ضَمَانٍ، كَعَيْشَةِ رَاضِيَةٍ، أَيْ ذَاتِ رِضَا. (زبیدی، تاج‌العروس، ج. ۱۸، ص. ۳۴۹) أَيْ تَطْلِيْقَةُ ذَاتِ بَيِّنُوْتَةٍ، وَ مِثْلُهُ عَيْشَةُ رَاضِيَةٍ أَيْ ذَاتِ رِضَا. (همان، ص. ۷۸) وَ رَجُلٌ عَدْلٌ: رِضًا وَ مَقْنَعٌ فِي الشَّهَادَةِ بَيْنَ الْعَدْلِ وَ الْعَدَالَةِ، وَصِفَ بِالْمُضَدَّرِ، مَعْنَاهُ ذُو عَدْلٍ. (همان، ج. ۱۵، ص. ۴۷۱) لِأَنَّ الْقَانِعَ لَا يُذِلُّهُ الطَّلَبُ، فَلَا يَرِيَالُ غَرِيْرًا، وَ نَقَلَ الْجَوْهَرِيُّ عَنِ ابْنِ جَنِّي، قَالَ: وَ يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ السَّائِلُ سَمِيًّا قَانِعًا لِأَنَّهُ يَرْضَى بِمَا يُعْطَى قَلًّا أَوْ كَثْرًا، وَ يَقْبَلُهُ وَ لَا يَرُدُّهُ، فَيَكُونُ مَعْنَى الْكَلِمَتَيْنِ رَاجِعًا إِلَى الرِّضَا. (همان، ج. ۱۱، ص. ۴۰۷) وَ فِي الْمَثَلِ: «خَيْرُ الْعَيْتِي الْقُنُوعُ، وَ شَرُّ الْفَقْرِ الْخُضُوعُ» فَالْقُنُوعُ هُنَا هُوَ الرِّضَا بِالْقِسْمِ، وَ أَوَّلُ مَنْ قَالَ ذَلِكَ أَوْسُ بْنُ حَارِثَةَ لِأَنَّهُ مَالِكٌ. (همان) الْقُنُوعُ، بِالضَّمِّ: السُّؤَالُ، وَ قِيلَ: التَّنَدُّلُ فِي الْمَسْأَلَةِ، كَذَا فِي الصِّحَاحِ، ثُمَّ قَالَ: وَ قَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: إِنَّ الْقُنُوعَ قَدْ يَكُونُ بِمَعْنَى الرِّضَا أَيْ: بِالْقِسْمِ وَ الْيَسِيرِ مِنَ الْعَطَاءِ، فَهُوَ ضِدُّ مَا قَالَ ابْنُ بَرِّي: الْمَرَادُ بِبَعْضِ الدَّفْعِ، مُحَرَّكَةً: الرِّضَا بِالْدُونِ مِنَ الْمَعِيْشَةِ، وَ أَيْضًا سُوءُ اخْتِمَالِ الْفَقْرِ. قَالَ الْكَمِيْتُ: وَ لَمْ يَدْفَعُوا عِنْدَ مَا نَأْتِيهِمْ لِالصَّرْفِ زَمَانٌ وَ لَمْ يَخْجَلُوا. قَالُوا: وَ الْخَجَلُ: سُوءُ اخْتِمَالِ الْعَيْتِي. وَ قِيلَ: الدَّفْعُ هُنَا: اللُّصُوقُ بِالْأَرْضِ مِنَ الْفَقْرِ وَ الْجُوعِ، وَ الْخَجَلُ: الْكَسْتُ وَ التَّوَانِي فِي طَلَبِ الرِّزْقِ. وَ قَالَ ابْنُ دُرَيْدٍ: الدَّفْعَاءُ: الدَّرَّةُ الرَّدِيْبَةُ، بِمَآئِنَةٍ. وَ الدَّفْعَاءُ أَيْضًا: الْأَرْضُ لَا نَبَاتَ بِهَا. وَ الدَّفْعَاءُ: التُّرَابُ عَامَّةً، أَوْ التُّرَابُ الدَّقِيْقُ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ. (همان، ج. ۱۱، ص. ۴۰۶)

^۲ قَالَ الصَّادِقُ عليه‌السلام لَا تَحْرُصْ عَلَى شَيْءٍ لَوْ تَرَكْتَهُ لَوْصَلَ إِلَيْكَ وَ كُنْتَ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى مُسْتَرِيحًا مَحْمُودًا بِتَرْكِهِ وَ مَذْمُومًا بِاسْتِعْجَالِكَ فِي طَلْبِهِ وَ تَرْكِ التَّوَكُّلِ عَلَيْهِ وَ الرِّضَا بِالْقِسْمِ فَإِنَّ الدُّنْيَا خَلَقَهَا اللَّهُ تَعَالَى بِمَنْزِلَةِ الظِّلِّ إِنْ طَلَبْتَهُ اتَّبَعَكَ وَ لَا تَلْحَقُهُ أَبَدًا وَ إِنْ تَرَكْتَهُ تَبِعَكَ وَ أَنْتَ مُسْتَرِيحٌ قَالَ النَّبِيُّ ص الْحَرِيصُ مَحْرُومٌ وَ هُوَ مَعَ حِرْمَانِهِ مَذْمُومٌ فِي أَيْ شَيْءٍ كَانَ وَ كَيْفَ لَا يَكُونُ مَحْرُومًا وَ قَدْ فَرَّ مِنْ وَثَاقِ اللَّهِ تَعَالَى عَزَّ وَ جَلَّ وَ خَالَفَ قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ. (امام جعفر بن محمد عليه‌السلام، مصباح‌الشریعه، ص. ۱۱۷) قَالَ الصَّادِقُ عليه‌السلام صِفَةُ الرِّضَا أَنْ يَرْضَى الْمَحْبُوبَ وَ الْمَكْرُوهَ وَ الرِّضَا شِعَاعُ نُورِ الْمَعْرِفَةِ وَ الرِّاضِي قَانِعٌ عَنِ جَمِيعِ اخْتِيَارِهِ وَ الرِّاضِي حَقِيْقَةٌ هُوَ الْمَرْضِيُّ عَنْهُ وَ الرِّضَا اسْمٌ يَجْتَمِعُ فِيهِ مَعَانِي الْعُبُودِيَّةِ وَ تَفْسِيْرُ الرِّضَا سُورُورُ الْقَلْبِ سَمِعَتْ أَبِي مُحَمَّدًا النَّاقِرَ عليه‌السلام يَقُولُ تَعَلَّقَ الْقَلْبُ بِالْمَوْجُودِ شَرِكًا وَ بِالْمَقْضُودِ كَثْرًا وَ هُنَا جَنَاحَانِ مِنْ سِنَّةٍ وَ أَعْجَبُ مَنْ يَدْعِي الْعُبُودِيَّةَ لِلَّهِ كَيْفَ يُنَازِعُهُ فِي مَقْدُورَاتِهِ خَاشَا الرِّاضِيْنَ الْعَارِفِيْنَ عَنْ ذَلِكَ. (همان، ص. ۱۸۲)

این مجموعه رضایت‌ها با متعلقات آن‌ها جزء تکالیف نظری و عملی هر مکلف است؛ اعم از مکلف حقیقی و حقوقی و... یکی از رضایت‌ها در خصوص دنیا و مافیهاست که «الرضا بالدون» نام گرفته است. دون به معنای حداقل، کم، ناچیز، غیرچشم‌گیر و... است. البته مقدار کمی است نه کیفی. زیرا گاهی قلیل کیفی بهتر از کثیر کمی است، لقوله عَلَيْهِ: «قلیل یدوم خیر من کثیر یزول»^۴ و الا نعمت خدا خیر است، ولو اندک به نظر آید. اتفاقاً معنای برکت همین است که ناظر بر کیفیت است تا کمیت، مثل نسبت کثیر و کوثر، فافهم. «الرضا بالدون» به معنای رضایت به قسم یا قسمت کم است. در لغت الدَّقْعُ مَحْرَكَةٌ: الرِّضَا بِالذُّوْنِ مِنَ الْمَعِيشَةِ، رضایت دادن به معیشت و عطاء دون و کم را دَقْع می‌گویند. آن‌طور که در تاج العروس آمده است این حالت را قنوع هم می‌گویند که به معنای رضا یا رضا بالدون هم آمده است، همان قناعت که در کلام امیرالمؤمنین عَلَيْهِ حیوة طیبه معنا شده است و گفته شده که «کنز لاینفد» است و آن را در فقه الحدیث بیش‌تر به درایت می‌گذاریم، ولی پیوند لغت و اصطلاح ما را به این معنا رهنمون می‌سازد که اصل «الرضا بالدون» به معنای قناعت است در اعطائات و معایش. ولی در خصوص تولید ثروت برای سازمان و جامعه این قناعت نمی‌تواند مثبت باشد. برای شخص حقیقی خوب است که حریص بر دنیا نیست و نمی‌خواهد پيله‌ای از زر و سیم و ثروت دور خود بپیچد، بلکه قانع است به کم و کافی تا سبک‌بال باشد و بتواند اوج بگیرد و در مقامات معنوی و شایستگی‌های سازمانی اوج بگیرد و رده‌های مسئولیت بالا و بالاتری را تصدی نماید و دائره‌ی خدمت خود را بالا ببرد و مدیری جهادی باشد و این همان حیوة طیبه است که برای قناعت، یعنی «الرضا بالدون» تفسیر شده است، والله العالم.

فتحصل که کارکنان لازم است در بهره‌مندی‌ها و تمتعات دنیوی و معیشتی و سهمیه‌ای به اندازه‌ی کفاف-ولو کم-راضی و قانع باشند تا بتوانند با مدیریت جهادی درجه‌ی شایستگی خود را برای توسعه‌ی خدمت و تولید ثروت برای گروه و سازمان بالا ببرند.^۶

^۴ قَلِيلٌ يَدُومُ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ مُنْقَطِعٍ. (لبثی، عبیر الحکم و المواعظ، ص. ۳۷۰) قلیل یدوم خیر من کثیر منقطع. (آمدی، غرر الحکم و درر الکلم، ص. ۴۹۸) قلیل یدوم علیک خیر من کثیر مملول. (همان) قلیل یدوم خیر من کثیر منقطع. (همان، ص. ۵۰۵) قَلِيلٌ يَدُومُ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ يَنْقَطِعُ. (همان، ص. ۴۸۱) قَلِيلٌ يَدُومُ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ مُنْقَطِعٍ. (همان، ص. ۴۷۸) قوله: (أحب الاعمال الى الله صَلَّى ما داوم عليه العبد و ان قل) و انما كان أحب لان بدوام القليل تدوم الطاعة و العبادة و العبودية و هو أحسن من العبادة في زمان و تركها بعده بالكلية و لانه يربو ثواب القليل مع المداومة على ثواب الكثير المنقطع كما يدل عليه قول أمير المؤمنين عَلَيْهِ «قليل یدوم علیه أرجا من کثیر مملول» و قوله «قلیل یدوم علیه خیر من کثیر مملول» أى الذى يمل فيه فان البركة فيه أكثر و الثواب فيه أزيد و العبودية فيه أدم و تأثيره في تنوير القلب بتكراره أشد، و احتمال كون رضاه سبحانه فيه أعظم كما رواه الصدوق باسناده عن أمير المؤمنين عَلَيْهِ قال «ان الله أخفى رضاه في طاعة فلا تستصغروا شيئا من طاعته فرما و افق رضاه و أنت لا تعلم». (مازندرانی، شرح الکافی-الأصول و الروضة، ج. ۸، ص. ۲۴۸) قلیل یدوم خیر من کثیر ینقطع. (خوانساری، شرح غرر الحکم و درر الکلم، ج. ۴، ص. ۴۹۷) قلیل یدوم خیر من کثیر منقطع. (همان، ص. ۵۱۹) قلیل یدوم خیر من کثیر ینقطع. (همان، ص. ۱۱۸)

^۵ الثُّنُوعُ، بالضَّمِّ: السُّؤَالُ، وَ قِيلَ: التَّدَلُّلُ فِي الْمَسْأَلَةِ، كَذَا فِي الصَّحَاحِ، ثُمَّ قَالَ: وَ قَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ: إِنَّ الثُّنُوعَ قَدْ يَكُونُ بِمَعْنَى الرِّضَا أَي: بِالْقِسْمِ وَ الْيَسِيرِ مِنَ الْعَطَاءِ، فَهُوَ ضِدُّ قَوْلِ ابْنِ بَرِّي: الْمَرَادُ بِبَعْضِ حَيْمَالِ الْفَقْرِ الدَّقْعُ، مَحْرَكَةٌ: الرِّضَا بِالذُّوْنِ مِنَ الْمَعِيشَةِ. (زبيدي، تاج العروس، ج. ۱۱، ص. ۴۰۶)

^۶ درس ۱۳۱ فقه الروابط از سلسله‌ی فقه الاداره، ۴ شهر ذی القعدة ۱۴۴۷.